

Hrvatski pedagoško-književni zbor

U ZAGREBU

priznaje ovime, da je

SLAVNA PUČKA ŠKOLA

u
Delekovcu

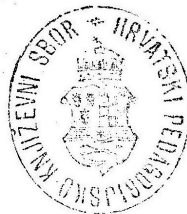
uplativši prinos od 25 for. postala utemeljiteljnim članom ovoga društva, i da je time stekla sva prava, koja pripadaju po §. 18. društvenih pravila utemeljiteljnim članovima hrv. pedagoško-književnoga zbora.

Upravni odbor „Hrv. pedagoško-književnoga zbora“

U ZAGREBU, dne 1. prosinca 1899.

Predsjednik:

Josip Sinić



Tajnik:

Jos. P. ...

Knjižnice koprivničkih pučkih škola do Drugog svjetskog rata

Prilozi za povijest školskih knjižnica

BOŽICA ANIĆ

Rad u prvom dijelu razmatra pojavu školskih knjižnica u Hrvatskoj od njihovog zakonskog utemeljenja te njihov daljnji razvoj i djelovanje. Prikazane su okolnosti u kojima je došlo do razvoja učeničkih i učiteljskih knjižnica, knjižnične djelatnosti unutar školskih knjižnica te njihove svrhe unutar školskog sustava, kao i uloge u odgojno-obrazovnom procesu. Drugi dio rada bavi se pojavom pučkih školskih knjižnica u Koprivnici koja je sukladna zakonskim odredbama te njihovim radom koji prati sve propisane oblike zasnovane na važećim knjižničarskim načelima.

Ključne riječi: školske knjižnice, knjižnični propisi, obrazovanje, pučko prosvjećivanje, Koprivnica, Hrvatska, 19. i 20. stoljeće

1. Uvod

Dvojako obilježje školskih knjižnica svrstava ih u posebnu vrstu knjižnica. Prema prvom obilježju, dio su školskog sustava osnovane kao potpora odgojnom i obrazovnom procesu pa se govori o knjižnicama u sastavu, a prema drugom, dio su knjižničnog sustava utemeljenog na knjižničarskim načelima, kojima je podređen njihov rad. Snažnu poveznicu između ove dvije djelatnosti čini knjiga, a obrazovanje bez knjige „nemoguća je misija“.

Nadalje, spomenute djelatnosti odvijaju se unutar ustanova, škola i knjižnica, na kojima se temelji razvoj neke društvene zajednice. Kakva će biti njihova uloga u zajednici ovisi o njenoj socijalnoj strukturi koja je rezultat idejnih, gospodarskih, političkih i drugih kretanja usmjerenih prema stvaranju materijal-

ne i duhovne kulture određenog društva. Promatrajući razvoj društva kroz povijest, škole i knjižnice postojale su gotovo uvijek, bilo kao privatne ili javne ustanove osnivane od strane fizičkih osoba, vjerskih zajednica ili svjetovnih vlasti. Organiziran jedinstven školski sustav pod nadzorom države javlja se tek u 18. stoljeću. Rezultat je to utjecaja prosvjetiteljskih ideja koje se šire ondašnjom Europom, koje ne ostaju samo na razini svjetonazora, nego svoju primjenu nalaze, i u tzv. praksi prosvijećenog apsolutizma zasnovanog na ideji jake države i monarha.

Austrijska monarhija, kojoj je pripadala i Hrvatska, prihvaćajući spomenute ideje započinje s brojnim reformama koje su trebale pridonijeti jačanju i modernizaciji državne uprave. Jedna od njih odnosi se i na školstvo. Nositeljica reformi je carica Marija Terezija



Sl.2. Tiskarski znak c. i kr. tiskara školskih knjiga u Beču i Oßenu (Muzej grada Koprivnice).

(1740.-1780.) i njen nasljednik Josip II. koji postaje suvladarom 1765. godine. U duhu prosvijećenog apsolutizma,¹ u drugoj polovici 18. stoljeća, prevladalo je mišljenje kako je školstvo vrlo važna grana javne uprave što je i potvrđeno odlukom iz 1770. godine, po kojoj školstvo spada pod državnu upravu. Odluka je ujedno značila i početak školskih reformi, koje završavaju donošenjem konačne zakonske osnove poznate pod nazivom *Allgemeine Schulordnung* 1774.² Zemaljski sabori Hrvatske i Ugarske ogradili su se od ovog zakona pa je kraljica zatražila od Ugarskog namjesničkog vijeća da joj dostavi novi prijedlog školskog reda za kraljevinu Ugarsku i njoj pridružene strane. Novi školski sustav *Ratio edu-*

cationis totiusque rei literarie per regnum Hungariae et provinitias eidem adnexas za kraljevinu Ugarsku i njoj pridružene strane potvrđen je 22. kolovoza 1777. godine.³

Uz malobrojne izmjene i dopune zakonske osnove, kakva je bila primjerice Naredba c. kr. hervatsko - slavonskoga namiestništva od 2. studenoga 1855. godine⁴, *kojom se ustanovljuje broj razredah kod glavnih školah i uredjuje*

3 Izrađen je na temeljnom dokumentu austrijske školske reforme prema kojem postoje i neke razlike. Tako se primjerice pučke škole dijele na normalne i narodne. Narodne se dalje dijele na gradske, trgovišne i seoske. Za svaku od navedenih škola izrađena je drugačija nastavna osnova. Školovanje nije obvezatno, a nastavni jezik u početnoj obuci je narodni. Učenje njemačkog jezika je dozvoljeno pa se zahtijeva da se u gradovima odmah, a u trgovištima i selima kad za to budu stvoreni uvjeti, zapošljavaju učitelji sa znanjem njemačkog jezika. Financiranje škola bila je obveza vlastele, no kasnije je financiranje dopušteno općinama iz svojih blagajni bez posebnog odobrenja. Zamjerkama je bio popraćen i ovaj školski sustav, onim politički motiviranim, ali i objektivnim koje su proizlazile iz brojnih nedorečenosti po pitanju osnivanja i uzdržavanja škola i učitelja, osposobljenosti učitelja za provođenje obuke, kao i pitanju njihove jezične osposobljenosti za provođenje nastave na njemačkom jeziku, neobvezatnosti polaznja obuke, što je uvelike otežavalo njegovu provedbu. Zbog toga je Hrvatskoj kraljevsko vijeće za unapređenje školstva (ukinuto 1779. godine, a njegova nadležnost prenesena je na Ugarsko namjesničko vijeće) u nastojanju da dođe do osnivanja škola i uvođenja novog školskog sustava, poduzimalo razne mjere. Prije svega trebalo je utvrditi stvarno stanje školstva u gradovima i općinama pa je školski nadzornik narodnih škola Hrvatske i Slavonije Antun Mandić, po svojoj dužnosti, obilazio gradove: Varaždin, Koprivnicu, Križevce i Požegu. Stanje školstva bilo mu je dobro poznato jer je i ranije surađivao sa spomenutim gradskim općinama. Nakon obilaska gradova podnosi izvješće koje sadrži vrijedne podatke koji govore o slabom imovnom stanju pojedinih općina, o mjerama i mogućnostima za smještaj i opremanje škola, o obrazovanju učitelja, pa i svećeničkih osoba, kao i o poticanju građana da svoju djecu šalju u školu ali da je uzdržavaju svojim doprinosima. Vidi: FILIPAN, Božena: nav. dj., 223. Kakvo je stanje u Koprivnici i kakav je dogovor postignut s gradskim poglavarstvom vidi: SUDETA, Mato: *Povijesni podaci o postanku i razvitku osnovne škole u Koprivnici*. // Podravske novine II, 20 (16. 5. 1931.), 9-3.

1 FILIPAN, Božena. *Prosvjetna politika Hrvatskog kraljevskog vijeća s posebnim osvrtom na osnovno školstvo*. // Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin 1 (urednik Andre Mohorovičić), Varaždin: JAZU: Zavod za znanstveni rad, 1986., 211-247.

2 Izrada konačne zakonske osnove započetih reformi povjerena je školskom reformatoru Johanu Ignazu von Felbigeru, koja je 6. prosinca 1774. godine ozakonjena pod nazivom „Allgemeine Schulordnung“ ili „Opći školski red“. Bitne odrednice: škole su državne ustanove, polazak škole je obvezatan od šeste godine života, nastavni jezik je njemački, a pravo poučavanja imaju svi oni koji su za to osposobljeni. Podučavanje vjere prepušteno je svećenstvu koje mora za to imati položen ispit iz metodike i katahetike. Red je predviđao trivijalne, glavne i normalne škole, a za svaku od njih propisna je posebna nastavna osnova.

4 *Zemaljsko vladin list za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju, razdiel drugi. Komad I. Izdan i rasposlan dne 20. travnja 1855.*, 134-143.

nastava imajuća se davati u istih a odnosno i tri-vijalnih“, koja sadrži i posebne dodatke vezane uz učenje njemačkog jezika te naputak za mjesno školsko nadzorništvo. Hrvatska tek sklapanjem Hrvatsko-Ugarske nagodbe 1868. godine, dobiva autonomiju na području školstva, čime su stvoreni uvjeti da po prvi puta samostalno uredi svoje školstvo. Nakon dužih priprema, 14. listopada 1874. godine stupio je na snagu *Zakon ob ustroju pučkih školah i preparandijah* poznat i pod nazivom Mažuranićev zakon. Tri godine ranije (1871.), sličan je zakon donesen i za područje Vojne krajine pod nazivom *Propis o nastavi u pučkih učionah Vojne krajine*. Razvojačenjem i kasnijim priključenjem Vojne matici zemlji, 1881. godine prestaje potreba postojanja dvaju zakona. Novi jedinstveni školski zakon donesen je 1888. godine - *Zakon ob uređenju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. Zakon o izmenama i dopunama u Zakonu o narodnim školama* od 19. aprila 1904.⁵ usvojen je u srpnju 1919. godine i tek će desetak godina nakon što se Hrvatska našla u novoj državnoj tvorevini biti donesen *Zakon o narodnim školama*, 5. prosinca 1929. godine.⁶

2. Zakonsko utemeljenje školskih knjižnica

Navedeni školski zakoni na direktan ili indirektan način reguliraju i rad školskih knjižnica. Iz zakona 19. stoljeća vidljivo je kako su školske knjižnice bile u funkciji produženog obrazovanja učitelja, koje je bilo i zakonska obveza. Kako bi učitelji mogli udovoljiti ovoj obvezi bilo je potrebno osigurati uvjete za permanentni rad, a to je mogla pružiti školska knjižnica.

Školski zakon iz 1871. godine u čl. 73., među ostalim, obvezuje i školske kotare na obvezu održavanja školskih knjižnica, ali ne na-

vodi potrebni iznos u novcu. U istom čl. preporučuje se da i sami učitelji svojim dobrovoljnim prilozima potpomognu rad školskih knjižnica i da izdvojeni iznos bude 0,5% od njihovih mjesečnih plaća.⁷

Školski zakon iz 1874. godine također regulira rad školskih knjižnica, pa tako u petom poglavlju od čl. 94. do 101. donosi odredbe o produženom obrazovanju učitelja. Čl. 94 kazuje „*da se učitelji mogu u znanstvenom i pedagoškom pravcu i dalje obrazovati, zato služe knjižnice, školski časopisi, učiteljski sastanci i izvanredni produženi učevni tečajevi.*“ Način financiranja knjižnica propisuje čl. 95 po kojemu je „*Svaka školska občina dužna davati najmanje 10. fr. na godinu da se utemelji i uzdržava občinska knjižnica, kojom upravlja dotični učitelj ili učiteljski zbor.*“⁸ Premda su knjižnice u početku bile u funkciji permanentnog obrazovanja učitelja, odredba zakonodavca o obaveznom ustroju školskih knjižnica bila je jasna.

Potvrda takvog stava sačuvana je u jednom dokumentu naslovljenom na *Slavni občinski ured u Novigradu*. Dokument je 17. siječnja 1876. godine otposlalo Kr. nadzorništva za pučke škole u Križevcima, a po njemu, sukladno odredbama Zakona iz 1874. čl. 73 i 95. pri svakoj pučkoj školi ima se ustrojiti školska knjižnica. U tu svrhu svaka *občina* je dužna davati 10 for. na godinu za njeno uzdržavanje.⁹

Školski zakon iz 1888. godine na gotovo identičan način u petom poglavlju koje se odnosi na produženo obrazovanje učitelja, u čl. 90 govori o „*daljnem znanstvenomu i pedagoškom obrazovanju učitelja služe knjižnice, školski časopisi, učiteljski sastanci i izvanredni strukovni tečajevi*“, ali i o obvezi po kojoj je „*Svaka politička općina dužna davati najmanje 10 for. na godinu za svaku opću pučku školu svoga područ-*

7 MUNJIZA, Emerik; KRAGULJ, Snježana: *Utemeljenje i rad školskih knjižnica u Hrvatskoj do kraja 19. stoljeća*. // Život i škola LVI, 23, 2010., 153-168.

8 *Zakon ob ustroju pučkih škola i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji* od 14. listopada 1874. // Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, 1875., 389-419.

9 Muzej grada Koprivnice (dalje MGKc), Arhivska zbirka (dalje Az). Dokument. Kraljevsko nadzorništvo za pučke škole u Križevcah, 17. siječnja 1876. godine uputilo je dopis na Občinski ured u Novigrad.

5 *Službeni glasnik Kr. hrv. - slav. zemaljske vlade, Povjereništva za prosvjetu i vjere*, godina 1919., 462-467. Zakon o narodnim školama iz 1904. godine, koji se spominje u izmjenama i dopunama, pokušao se pronaći zbog potreba rada, međutim, pregledavajući Službene glasnike 1904. godine i 1905. godine i sličnu literaturu, nije se uspjelo ući u njegov trag.

6 *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 1., 543.

ja, da se utemelji i izdržava školska knjižnica“.¹⁰

Za razliku od dotadašnjih, školski zakoni 20. stoljeća navode kako narodna škola mora imati zbirke potrebnih učila i knjižnicu za učitelje, učenike, a po mogućnosti i za građane školske opštine.¹¹

Uzdržavanje školskih knjižnica je slično onomu iz 19. stoljeća, međutim, naredbom Kr. hr. - slav. - dalm. zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, od 18. veljače 1907. godine br. III. 4113/1 iz 1906. godine, određuje se prinos učenika i učenica viših pučkih i viših djevojačkih škola za osnivanje i izdržavanje učeničkih školskih knjižnica u iznosu od 1 K (krune). Naredbom Kr. zemaljske vlade, Povjereništva za prosvjetu i vjere od 21. kolovoza 1920. godine br. 32. 406. povisuje se prinos za učeničke knjižnice u višim pučkim i građanskim školama na 10 K počevši od šk. god. 1920./21. Ostale odredbe Vlade iz 1907. godine ostaju i dalje na snazi.¹²

U dosadašnjim izvorima nije primijećeno stručno zvanje knjižničara. Poslove knjižničara, uz svoje redovne, obnašali su učitelji, ponekad i ravnajući (ravnatelj), prema vlastitom izboru ili su za to bili zaduženi, s naknadom ili bez nje. Okružnica Kr. hrv. - slav. zemaljske vlade od 5. studenog 1920. godine upućena ravnateljstvima sviju srednjih i njima sličnih škola upravo je primjer primanja naknade „za čuvare zavodskih knjižnica“. Budući da je povišen prinos za učeničke knjižnice, povišen je i iznos što ga čuvari knjižnica dobivaju u ime 20% nagrade od spomenutog prinosa pa je nagrada povećan na 400 K na godinu. Okružnica ravnateljstvima donosi i neke upute vezane uz čuvanje zavodskih knjižnica (učiteljskih i učeničkih) primjerice, radno vrijeme i svakodnevno izdavanje knjiga, držanje reda u knjižnici o čemu će se od vremena do vremena uvjeriti sam ravnatelj. Također, naređuje se da kako se i nadalje ima poštovati odredba iz 1915. godine po kojoj se knjižni-

ce svake godine, barem jednom, imaju točno pregledati i o njihovom stanju izvjestiti Povjereništvo za prosvjetu i vjere.¹³

3. Organizacija i rad školskih knjižnica

3.1. Učiteljske i učeničke knjižnice

Svrha školskih knjižnica navedenih u zakonima druge polovice 19. stoljeća ukazuje kako one služe daljnjem usavršavanju i obrazovanju učitelja pa je za zaključiti da se ovdje radi o učiteljskim knjižnicama. Stoga se neizbježno nameće pitanje postojanja učeničkih knjižnica. Jesu li one postojale i kako je reguliran njihov rad. Odgovor se nalazi u već citiranom članku Utemeljenje i rad školskih knjižnica u Hrvatskoj u kojemu Munjiza-Kragulj navode Pravilnik iz 1864. godine koji školske knjižnice dijeli na tri razdjela: razdjel školskih knjiga, razdjel knjiga za učitelje i razdjel knjiga za mladež.

Nadalje, zakonske odredbe (1874.) o školskim knjižnicama nisu ostale bez odjeka. Dragutin Körbler u tekstu objavljenom u *Napretku* (1875.) komentira svrhu čl. 90. i 91. pa kaže da je „svrha doista lijepa i plemenita tim većma, dočim će veći dio občina zahtievati, da siromaštva radi dodju u 3. ili [čak] u 4. plaćevni razred, a u tom slučaju slabi su izgledi za učitelja, da bi si mogao sam za svoje daljnje obrazovanje nabavljati valjanih knjiga. Knjižnica će biti neophodno potrebna za daljnje obrazovanje“ i dalje nastavlja „Nu po mojem mnienju imale bi knjižnice imati osim gore iztaknute još jednu svrhu, imale bi nime služiti za daljnju naobrazbu onoj djeci, koja su u opetovnici i onoj koja su jur učionu ostavila, kao i ostalim obćinarom. S toga imale bi biti školske nam buduće knjižnice razdijeljene na dvoje; t. j. u jednom odjelu da bude pedagogijsko-didaktičkih i znanstvenih knjiga za daljnju naobrazbu učiteljevu; a u drugom odjelu popularno pisanih poučnih knjiga, zasijecajućih poimence u racionalno gospodarstvo itd., za daljnju naobrazbu onih, koji ostave učionu“.¹⁴

Uz učiteljske, osnivaju se i knjižnice za mladež. Potvrda za to dolazi iz školskih izvje-

10 Školski zakon od 31. listopada 1888. s provedbenim naredbama i načelnim rješenjima (priredio Antun Cuvaj), Zagreb: Nakl. Kr. hrv. - slav. - dalm. zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, 1910. 479, 490.

11 Enciklopedija Jugoslavije, sv. 1, 534.

12 Službeni glasnik Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Povjereništva za prosvjetu i vjere, godina 1920., 443.

13 Isto, 591.

14 KÖBLER, Dragutin: Spomenimo se i budućih nam školskih knjižnica! // Napredak XVI, 28 (1875.), 445-447.

šća, koja su škole bile dužne dostavljati Kr. zemaljskoj vladi. Ova je pak primijetila kako broj knjižnica za mladež neprestano raste. Stoga je zaključila kako knjižnice mogu služiti svojoj svrsi samo ako se pazi na odgojna načela, na dob i psihičku zrelost učenika i donijela nekoliko naredbi, u intervalu od nekoliko godina, kojim je zapravo uspostavila bitne odrednice školskog knjižničarstva. Propisala je knjižnični red, definirala nabavnu politiku i uvela knjižničnu statistiku.

Držeći se svojih zaključaka Kr. zemaljska vlada propisala je *Knjižnični red za učeničke knjižnice na obćim pučkim i građanskim školama*.¹⁵ Doneseni Knjižnični red predstavljao je izuzetnu pomoć učiteljima koji su bili zaduženi za rad knjižnica. Autor gore citiranog teksta, i sam je vodio knjižnicu pa je ponukan vlastitim iskustvom osjetio potrebu da ga preda u javnost „*unakani, nebi li time koje zrnice doprineo tome da se knjiga mudrica udomi u našem narodu*“. Preporuča vođenje dviju knjiga. Prva, pod naslovom *Pregled knjiga školske knjižnice* morala bi imati sljedeće rubrike: tekući broj i broj knjige, naslov knjige, ime onog tko ju je sastavio, u kojem je mjestu ugledala svijet, koje godine, tko je istu knjižnicu nabavio. Naslov druge knjige *Pregled knjiga knjižnice učione N koje su kome uzajmljene*. Rubrike su: tekući broj, broj knjige, komu je uzajmljena, dan kada mu je uzajmljena, dan kada ju je povratio, potvrda povradbe i opaska.

Prva knjiga služi kao našastar (inventar), kao i za brzi pregled svih knjiga u knjižnici, dok druga služi jedino učitelju kao bibliotekaru „*da znade kod koga su knjige, da mu nijedna ne zginu*“. Daje nekoliko korisnih savjeta i o opremi knjige smatrajući kako bi se knjige školske knjižnice trebale uvezati kako se pri posuđivanju ne bi suviše oštetile. Svaka knjiga na hrptu mora imati svoj posebni broj i na predlistu pečat dotične učione.¹⁶

Jesu li spomenuta iskustva autorima *Knjižničnog reda* poslužila kao primjer i u koli-
koj mjeri ne zna se, ali sigurno je da takav način

poslovanja u knjižnicama postaje općeprihvaćen model. Stoga je *Knjižnični red*,¹⁷ kao temeljni dokument poslovanja ondašnjih školskih knjižnica vrijedno prenijeti u cijelosti.

Knjižnični red za učeničke knjižnice na pučkih i građanskih (viših djevojačkih) učionah

§. 1. Učeničkoj knjižnici je svrha, da mladeži dotične škole pruža sredstva, da, čitajući dobre i koristne knjige, svoje umno i moralno obrazovanje promiče i usavršuje.

§. 2. U učeničku knjižnicu nesmije biti primljena nijedna knjiga, bila ona darovana ili za knjižnicu kupljena, dok nije od učitelja, a na školah sa više učiteljskih sila od učiteljskoga zbora temeljito pregledana i prikladnom pronadjena.

§. 3. Knjige, koje su već prije bile u učeničkoj knjižnici, izpitati će se naknadno pomenutim načinom, te kojim bude prigovora, odmah će se izlučiti iz knjižnice.

§. 4. Odgovornim upraviteljem učeničke knjižnice je dotični učitelj, a gdje je više učitelja, ravnajući učitelj. Upravitelja knjižnice ide:

Da na školah s jednom učiteljskom silom u sporazumku s predsjednikom mjestnoga školskoga odbora dotično mjestnoga škol. vieća a na školah sa više učitelja u sporazumku s učiteljskim sborom izabire knjige, koje da se za knjižnicu nabave; Da po propisih ovoga knjižničnoga reda knjige kupuje, u katalog i knjižnicu uvršćuje, pozajmljuje i pozajmljene natrag prima; Da polaže račun o novcu, koji je za učeničku knjižnicu primio.

Na školah sa više učitelja može se, ako obseg knjižnice zahtieva, upravitelju knjižnice dodieliti izabrani iz učiteljskoga zbora knjižničar, kojemu je onda ponajprije dužnost, da knjige ulaže, u katalog unaša, pozajmljuje i pozajmljene natrag prima.

§. 5. Sve knjige učeničke knjižnice označiti će se kao njezino vlasništvo školskim pečatom ili posebnom u tu svrhu nabavljenom štampiljom, providiti tekućim brojem i unieti u katalog s podpunim naslovom (ime pisca bilježi se najprije i ponješto krupnijim pismeni) i s primjetbom, da li je knjiga kupljena ili darovana; kod knjiga kupljenih mora biti naznačena njihova ciena.

§. 6. Vez knjiga neka bude čvrst i trajan; knjige nevezane nepozajmljuju se.

§. 7. Knjige se čuvaju u posebnih zatvorenih ormarih.

§. 8. O školskih knjigah, koje škola za siromašnu školsku mladež dobiva od kr. zemaljske vlade i c. kr. nakla-

15 Naredba Kr. zemaljske vlade, Odjela za bogoštovje i nastavu od 11. lipnja 1883. godine br. 4735. // *Službeni glasnik Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Odjela za bogoštovje i nastavu*, 1883., 95-97.

16 KÖBLER, Dragutin: Nav. dj., 446.

17 Bilješka 15.

de školskih knjiga u Beču, ili koje u tu svrhu nabavlja občinsko poglavarstvo, vode se posebni popisi, a te se knjige pohranjuju u posebnih odjelih.

§. 9. Dužnost je učitelja na školi namještenih, da se upozna sa sadržajem knjiga u učeničkoj knjižnici, da pojedinim učenicom (učenicam) uzmognu preporučiti za čitanje takove knjige, koje su za nje prema njihovim sposobnostima najprikladnije i najkorisnije.

§. 10. U školah sa više učiteljskih sila knjige se učenicom (učenicam) pozajmljuju samo po sporazumku s dotičnim razrednikom (razrednicom).

§. 11. Knjige se mladeži pozajmljuju u stanovito, naročito za to određeno vrijeme.

§. 12. Knjige učeničke knjižnice mogu se pozajmljivati i školi odrsalim obćinarom, ako se tim školska mladež u čitanju neprikracuje.

§. 13. Upravitelj knjižnice dotično knjižničar bilježi točno kronologičkim redom, koje su knjige pozajmljene, koji im je naslov i knjižnični broj, komu su i kada pozajmljene, kada ih treba povratiti i kada su uistinu povraćene. On takodjer nad tim bdije, da se nijedna knjiga ne izgubi i da se svaka u određeno vrijeme povraća; ako bi se pako knjiga izgubila ili oštetila, da se šteta prama kvaru naknadi.

§. 14. Nijedna knjiga učeničke knjižnice nesmije se prodati ili zamieniti bez naročite dozvole mjestnoga školskoga odbora, dotično mjestnoga školskoga vieća; podieljena za to dozvola zabilježiti će se na dotičnoj knjizi, a prodajom dobiveni novac upotrebiti će se opet u knjižnične svrhe.

§. 15. Ako bi se škola, u kojoj je učenička knjižnica, dokinula, pripast će knjige onoj školi, kojoj bude dotično mjesto uskolano.

§. 16. Ustanove ovoga knjižničnoga reda, naročito one, koje se tiču nabave, pohrane i pozajmljivanja knjiga, vriede, na koliko to narav stvari dopušta, i za učiteljske knjižnice, koje su s pojedninimi školami spojene. I knjige tih knjižnica mogu se obćinarom pozajmljivati, ako to nije na uštrb potrebam učiteljstva.

§. 17. Kr. nadzornici za pučke škole pregledati će prigodom pregledanja škola i dotične knjižnice i njihovih kataloge i, ako bi u knjižnici našli knjiga za mladež neprikladnih, odmah će ih iz knjižnice odstraniti ter krivca na odgovor pozvati ili po okolnostih o tom uz predlog dotičnih knjiga, prijavu učiniti kr. zemaljskoj vladi. Oni će takodjer u svojih izvješćih uzimati obzir na stanje i upotrebljavanje rećenih knjižnica.

Osim obrazloženja svrhe učeničke knjižnice i uz jasno razlikovanje učeničkih od učiteljskih knjižnica, *Knjižnični red* donosi bitne smjernice rukovođenja školskom knjižnicom, koje pak prepoznajemo kao temeljene oblike knjižničnog poslovanja vidljivog kroz njegove osnovne elemente. Knjižnični red donosi naputke o nabavi građe i načinu njenog ulaska u knjižnicu, zatim propisuje načine tehničke i stručne obrade građe, kako ju zaštititi od fizičkih oštećenja, određuje uvjete posudbe i što je posebno zanimljivo dozvoljava mogućnost korištenja knjiga i „odraslim obćinarom“ tamo gdje javnih knjižnica nema.

Premda se § 8 ne odnosi na knjige školske knjižnice, već propisuje načine postupanja sa školskim knjigama (udžbenicima), zbog njegove bi aktualnosti zapravo bilo šteta ne posvetiti mu nekoliko rećenica. Naime već Zakon iz 1874. godine donosi nekoliko odredbi koje se odnose na školske knjige pa u čl. 41 kaže kako je svaka seoska školska općina dužna prije početka školske godine za svoju školu naručiti knjige i ostali potreban materijal i posredstvom učitelja ih razdijeliti, a trošak općini naknadno će nadoknaditi roditelji. Čl. 42 pak kaže da će školske knjige i ostali materijal siromašni učenici dobivati besplatno. Zanimljivo je i to da ovakav način nabave knjiga donosi rabat¹⁸ koji ide u školsku blagajnu iz koje se podmiruju stvarne potrebe škole, plaće učitelja i sl. Izgleda kako propisani način nabave školskih knjiga ipak nije dao očekivane rezultate pa je izdana zakonska naredba, 10. rujna 1877. godine, o naručivanju knjiga. I nakon ove naredbe, prema izvješću školskih nadzorničtava, mnoge pučke škole i nadalje ostaju bez školskih knjiga ili ih prekasno dobiju.¹⁹ Kako bi se to izbjeglo, odlučeno je da svaka podžupanija za škole svojega područja preuzme narudžbu

18 Primjerice rabat c. i kr. naklade školskih knjiga u Beču iznosio je 20%.

19 Vrlo vrijedan Iskaz o prodaji školskih knjiga objavljen je u Službenom glasniku Odjela za bogoštovje i nastavu, 1883. godine. Donosi popise prodanih knjiga za razdoblje 1877.-1883. godine, kao i onih podijeljenih siromašnoj djeci. Iskaz donosi prodaju i po područjima u kojima su knjige prodane ili podijeljene. Primjerice, 1877. godine ukupno je prodano 36.127 knjiga (katekizama, početnica, bukvara i čitanki). Besplatno podijeljenih knjiga 1880. godine (iste godine započinje podjela) ukupno je bilo 25.688.

i nabavu knjiga. Kr. zem. vlada, Odjel za bogoštovje i nastavu 29. lipnja 1883. godine donijela je naredbu br. 7169 o naručivanju i nabavljanju školskih knjiga za pučke škole.²⁰

Knjige su se naručivale kod c. kr. naklade školskih knjiga u Beču.

Od 1877. godine naklada školskih knjiga za pučke škole u Hrvatskoj i Slavoniji postupno se prenosi iz Beča u Zagreb pod upravu Kr. zemaljske vlade, Odjela za bogoštovje i nastavu koja pak ima ugovor s tiskarom Ignj. Granitz. Uz popis knjiga koje su tiskane u spomenutoj tiskari, naredba obuhvaća niz naputaka - od onih kako i gdje naručiti knjige, čije se smiju naručiti, a čije ne, preko dužnosti naručitelja i poštivanja rokova narudžbi za svaku narednu školsku godinu do obveza i dužnosti tiskara. Svako kršenje naredbe i prekoračivanje rokova povlači za sobom novčane kazne koje i nisu bile tako male. Primjerice, ako ravnajući učitelj propusti prijaviti svojem školskomu nadzorništvu naslove potrebnih knjiga najkasnije do 15. listopada, kao i onih za siromašnu djecu koje se naručuju besplatno iz c. kr. naklade školskih knjiga u Beču, bit će kažnjen novčanom kaznom od 10 for. koja se uplaćuje u mirovinsku zakladu.²¹

3.2. Nabava knjiga za školske knjižnice

Posebna pažnja posvećivana je nabavi knjiga za učeničke knjižnice. To potvrđuje § 2 Knjižničnog reda. Pedagogijska enciklopedija također navodi kako knjige koje se nabav-

ljaju za školsku knjižnicu prije svega moraju biti sukladne njenoj zadaći - školska knjižnica mora „*unaprerđivati ciljeve uzgoja i obuke*“.²² Štivo mora bit prilagođeno shvaćanju djece i „*prodahnuto etičnim idejama*“. Isto tako, ne smije biti „*naivno i prostodušno*“ jer takvim se štivom „*dijete ne diže u pogledu umnom i moralnom*“. Osim što knjiga sadržajem mora zadovoljiti spomenute kriterije, od dječje knjige se očekuje da udovolji i onim kriterijima koji doprinose njenom vizualnom izgledu, kao što su oblik i oprema, tako da knjiga u potpunosti zadovolji, ne samo intelektualne, moralne, doživljajne, već i estetske kriterije.

Sadržajna strana i nabava knjiga za školske knjižnice često je bila i tema o kojoj se pisalo u ondašnjim stručnim glasilima ili pak raspravljalo na učiteljskim skupštinama i sličnim skupovima. Kao potvrda spomenutom, navodi se nekoliko primjera među kojima pozornost privlači prijedlog Dragutina Köblera - kako doći do dobrih knjiga za školske knjižnice, u već citiranom tekstu o uređenju školskih knjižnica.²³ Citirajući čl. 95 Školskog zakona iz 1874. godine prema kojem su školske občine dužne izdvajati svake godine svotu od 10 for. za nabavu knjiga smatra jedva dostatnom samo za godišnju pretplatu časopisa.²⁴ Stoga misli kako bi *školske občine* trebale svoje školske knjižnice upisati kao utemeljitelje nekih društava. Prije svega to je Hrvatski pedagojsko-književni sbor (dalje samo Sbor) i Društvo sv. Jeronima. Knjižnica bi time svake godine od Sboru dobivala knjige potrebne za permanentno obrazovanje učitelja, odnosno knjige potrebne za rad učiteljske knjižnice, a od Svetojeronimskog društva knjige za djecu koja su napustila školu, kao i za naprednije *obćinare*. Navodi kako bi knjižnice svremenom mogle pristupiti još nekim društvima kod nas

20 *Službeni glasnik Kr. hrv. - slav. - dalm. zemaljske vlade, Odjela za bogoštovje i nastavu, 1883., 98-103.*

21 Školska izdavačka djelatnost zahvaljujući uvođenju jedinstvenog obrazovnog sustava na području Monarhije već krajem 18. stoljeća bilježi značajan porast. Tome je svakako pridonijela zajednička nastavna osnova i korištenje jedinstvenih udžbenika u svim dijelovima države, ali i prvi pokušaji unapređenja tehnologije tiskanja knjiga. Snažan procvat školskog nakladništva do kraja prve pol. 19. stoljeća rezultat je upravo usavršene tiskarke tehnike, ali i nove tehnologije proizvodnje papira, koja je početkom 19. stoljeća silno narasla. Novi tiskarski stroj znatno je ubrzao tiskarsku tehniku, a novi način proizvodnje papira, naročito do sredine 19. stoljeća znatno je pridonio manjoj cijeni. I jedno i drugo dovelo je do znatnog pojeftinjenja knjiga, što je za školsku knjigu bilo naročito bitno, koja je time postala dostupna širokom krugu njenih korisnika.

22 *Pedagogijska enciklopedija*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 1895.

23 KÖBLER, Dragutin: nav. dj., 447.

24 Godišnja pretplata za časopis Napredak u to vrijeme iznosila je 5 for.

ili inozemstvu.²⁵

Da su knjižnice slijedile ovaj savjet potvrđuju i primjeri koprivničkih škola, a najbolja potvrda toga je sačuvani dokument škole iz Đelekovca koja je postala član Hrvatskog pedagoško književnog zbora u Zagrebu. Sve časopise koji godišnje pristižu *školskim obćinama* putem pretplate, a to su: *Napredak*, *Pučki prijatelj*, *Gospodarski list*, *Vienac*, *Hrvatska vila*, *Seoski gospodar*, trebalo bi po isteku svake godine, uvezati i uvrstiti u knjižnični fond. I na kraju dodaje da u svakoj općini ima vlastele koja se zauzimaju za napredak i narodno školstvo koje su voljni i financijski pomagati nabavu knjiga za školske knjižnice, samo to onda školski odbor treba i zatražiti.

Drugi primjer navodi razmišljanja jednog učitelja koja je izložio na proslavnoj skupštini zemunskog učiteljskog društva. Dotični smatra da učitelj sam treba što više čitati pa svojim činom poticati interes i buditi volju za čitanjem kod svojih učenika. Uz poučne knjige svaka školska knjižnica trebala bi imati i zabavnog štiva, i biti pretplaćena na dječje časopise. Zanimljivo je i razmišljanje kako bi se u svakom mjestu trebala otvoriti u „čisto poučnom duhu“ čitaonica, a za to bi najzgodnije mjesto bila školska soba i to nedjeljom i praznikom.²⁶

Kr. zemaljska vlada, Odjel za bogoštovje i nastavu u svom glasilu (*Službeni glasnik*), u rubrici oglasi, učestalo donosi popise knjiga

²⁵ Odredbu o pristupu pučkih škola književnim društvima Kr. zemaljske vlade, Odjel za bogoštovlje i nastavu donijela je tek 27. travnja 1908. godine br. 8916 u predmetu pristupa ovozemaljskih pučkih škola književnim društvima sa svrhom promicanja stručno pedagoškog i opće znanstvenog obrazovanja pučkog učiteljstva s jedne strane, a s druge pak da se pruži potpora hrvatskim književnim društvima u njihovom radu. Spomenuta društva su Hrvatski pedagoško-književni zbor, Matica hrvatska, Društvo sv. Jeronima. Obrazlaže se način pristupa društvu i utemeljiteljna svota koja se pri uclanjenju mora uplatiti, način njihove uplate i svi benefiti za one škole koje postanu članovi utemeljitelji. Vidi: *Školski zakon od 31. listopada 1888. s provedbenim naredbama i načelnim rješidbama* (priređio Antun Cuvaj), Zagreb: Nakl. Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, 1910.

²⁶ KARAKAŠEVIĆ, Emil: *Što treba da čini škola, e da narod svoju knjigu što više zavoli. // Napredak XXXIV, 16 (1893.), 241-243.*

koje smatra prigodnima za dodjelu učeničkih nagrada, božićnih darova ili za neke druge slične prigode. Također donosi i preporuke koju bi novo objavljenu knjigu svaka knjižnica trebala nabaviti za svoj fond. Evo i nekoliko primjera: *Nauka ob udvornosti i pristojnosti za mladež stališa i zvanja*, *Djetinji vrtić*, *Isus prijatelj malenih*, *Genoveva*, *Izabrane basne za djecu*, *Ratarstvo za puk*. Preporučeni nakladnici koji objavljuju takve knjige su bili Hrvatski knjiž. pedagoški sbor, Sbor duhovne mladeži zagrebačke, Matica hrvatska, Društvo sv. Jeronima.²⁷ No bilo je i primjera kada je donesena i poneka zabrana.

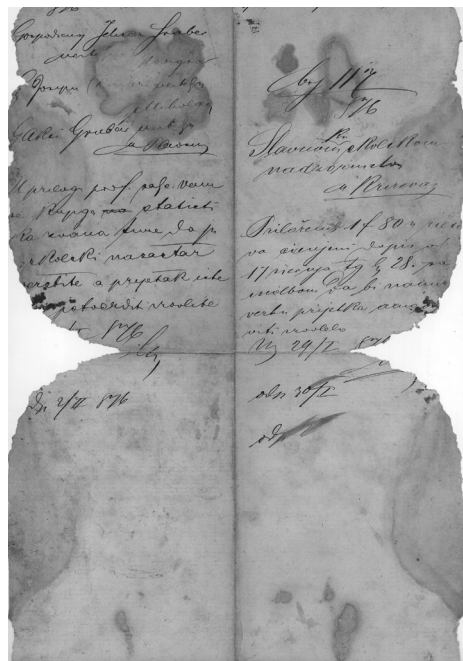
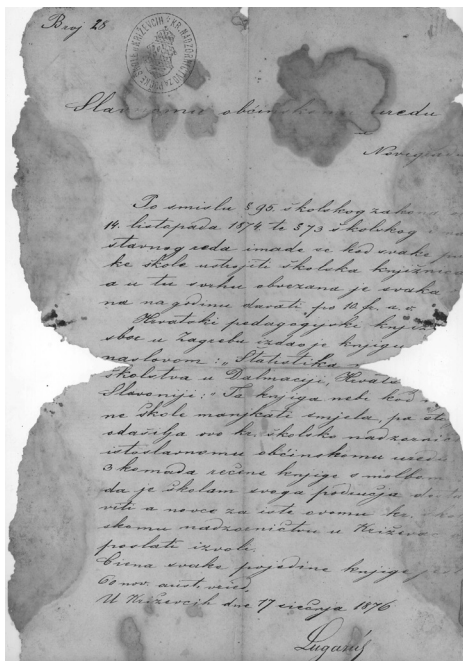
3.3. Knjižnična statistika

Ubrzo nakon donošenja *Knjižničnog reda i Zakona* (1888.) Kr. zemaljska vlada želi imati potpunu sliku o trenutačnom stanju, kao i o budućem razvitku pučko-školskih knjižnica u kraljevinama. Stoga Vlada donosi naredbu 16. siječnja 1892. broj 681., upravljenu na kr. županijske oblasti i gradska poglavarstva u Zagrebu i Osijeku kojom traži podatke o stanju pučko-školskih knjižnica. Podatci o tome moraju se dostavljati na točno propisanim obrascima Kr. zem. vladi, Odjelu za bogoštovje i nastavu. Ovakav način sabiranja podataka je ujedno i početak praćenja i uvođenja statistike u školske knjižnice.

S obzirom na veliku važnost javnih knjižnica i zbirki,²⁸ kao pomagala za promicanje narodne prosvijete te što točnijeg informiranja o njihovom stanju i razvitku, Kr. hrv. - slav. - dalm. zemaljska vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu u dogovoru s Odjelom za unutarnje poslove odlučila je uvesti redovito sabiranje podataka propisanom naredbom od 30. ožujka 1905. godine broj 5.382, kojom se određuje redovito sabiranje podataka za statistiku knjižnica i zbirki, koje su vlasnost pravnih osoba. U tu svrhu formirane su dvije vrste obrazaca, jedni za sabiranje podataka o svim knjižnicama, a drugi pak za sve zbirke u kraljevinama

²⁷ *Službeni glasnik Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, 1883., 105-107.*

²⁸ Pod zbirkom se podrazumijevaju sve vrste muzeja, galerije slika, stalne izložbe slika, samostalne zbirke mineraloške, botaničke, zoološke, etnografske, oružja itd.



Sl.3. Dokument upućen općinskom uredu u Novigradu o obvezi osnivanja školske knjižnice pri pučkoj školi (Muzej grada Koprivnice).

Hrvatskoj i Slavoniji. Popisni elementi objedinjeni su u upitnicama.

Osim uputa za ispunjavanje upitnica, kao i adresa na koje se prikupljeni podatci moraju dostaviti, navode se dužnosti odgovornih za distribuciju i sabiranje upitnica. To je Kr. zemaljski statistički ured u Zagrebu i u nastavku se navode njegove kompetencije.²⁹ Već i prije odredbi Vlade o prikupljanju statističkih podataka o školskim knjižnicama, koji su dobar pokazatelj njihovog razvoja, na podatke o broju knjiga nailazi se u izvješćima o stanju pučkog školstva koji se objavljuju u službenim glasilima. Tako Službeni glasnik iz 1883. godine donosi Izvješće o stanju pučkog školstva u Hrvatskoj i Slavoniji za školsku god. 1881./82. Izvješćem su obuhvaćene i školske knjižnice. Prema Izvješću na području Hrvatske i Slavonije u učiteljskim knjižnicama bilo je 31.876 djela u 42.736 svezaka, dok je u učeničkim bilo 6.054 djela u 7.535 sve-

zaka. Podatci ne obuhvaćaju broj knjiga u pučkim školama bivše Krajine hrv. - slav.³⁰ Podatci ukazuju na nesrazmjer između učiteljskih i učeničkih knjižnica, što je pokazatelj da su školske knjižnice u početku bile ipak učiteljske, ali i da nabava knjiga za učeničke knjižnice znatno zaostaje iza one za učiteljske knjižnice. Izvješće za školsku god. 1904./05. navodi broj od 348.227 knjiga u učiteljskim knjižnicama i 135.458 knjiga u učeničkim. Usporedbom podataka uočava se jaki porast knjiga u školskim knjižnicama što upućuje na zaključak o permanentnoj brizi vlasti o knjižnicama pa, prema tome, i o njihovom značenju i ulozi u odgojno-obrazovnom procesu. Ovdje je vrijedno istaknuti i stanje u školskim knjižnicama naše županije. Iz izvješća Upravnog odbora za šk. god. 1909./10. doznaje se kako je na području Županije bjelovarsko-križevačke bilo ukupno 186 učiteljskih knjižnica sa 79.094 sveska i 181 učenička s 34.918 svezaka.³¹

29 Školski zakon od 31. listopada 1888. s provedbenim naredbama i načelnim rješenjima (priredio Antun Cuvaj), Zagreb: Nakl. Kr. hrv. - slav. - dalm. zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, 1910., 482-485.

30 Službeni glasnik Kr. hrv. - slav. - dalm. zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, 1883., 41.

31 Izvještaj upravnog odbora županije bjelovarsko-križevačke za god. 1910., 34.

4. Školske knjižnice pučkih škola u Koprivnici do Drugog svjetskog rata

Školske knjižnice u Koprivnici nisu izolirana pojava pa ih treba promatrati u kontekstu vremena u kojem su nastale. Do stvaranja modernog školskog sustava, elementarno školstvo, kako u civilnoj Hrvatskoj, tako i u Koprivnici, u najvećem broju slučajeva, veže se uz crkvu i crkvene redove. To potvrđuju i kanonske vizitacije koje, kao takve, predstavljaju značajan izvor i doprinos za proučavanje povijesti koprivničkog školstva.³² Kao i u ostalim dijelovima kraljevina, tako i u Koprivnici, krajem 18. stoljeća nastupaju značajnije promjene unutar školstva, koje su prije svega rezultat novog školskog sustava, već spomenutog *Ratio educationis (...)* (1777.) Kanonska vizitacija iz 1787. godine spominje postojanje normalne škole, vizitacija iz 1804. godine spominje trivijalnu školu. Obje škole su pod nadzorom kr. nadzornika narodnih škola što je sukladno propisanom školskom sustavu, a ona iz 1810. godine potvrđuje kako na školi rade svjetovni učitelji.³³ Nastava se uglavnom odvija u jednoj ili dvije prostorije vojne zgrade *Zeughausa* ili gradskoj vijećnici, a Izvješće iz 1889./1889. godine navodi kako „*je mužka mladež na njeko doba smještena bila u privatnoj kući izvan tvrđje, odkuda se preselila god. 1848. opet u tvrđju takozvanu oružanu (Zeughahaus) i tu ostala do 1857.*“ Budući da ne postoji obveza redovnog pohađanja obuke, broj polaznika

32 Vizitatori u svojim izvješćima poimence navode učitelje zatečene za vrijeme provedene vizitacije, kao i one koji su eventualno napustili dotičnu službu, sude o njihovoj osposobljenosti, o zadovoljstvu ili nezadovoljstvu gradskih vlasti njihovim radom, o izdržavanju, načinu plaćanja, stanovanja, posjedima koje su dobili, o zakupu u koji ih daju, kao i o naknadi koju za to primaju. Spominju se i franjevci i njihova uloga u obrazovanju koprivničke djece. Vidi: HORVAT, Rudolf: *Povijest slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice*. Koprivnica: Matica hrvatska, 2003.; i SUDETA, Mato: *Povijesni podaci...*, 32-34.

33 Kanonske vizitacije i uvodni tekst „*Iz prošlosti naše škole*“, u Školskom izvješću 1897./98. godine upućuju da obuku prema ugovoru (1779. godine) između gradskog zastupstva i franjevačkog samostana i nadalje drže franjevci, ali na sjednici gradskog vijeća 31. 8. 1786. godine odlučeno je da se franjevci zamijene sa dva svjetovna učitelja, a katekizam i nadalje ostaje u domeni franjevac.

nije bio velik.³⁴ Međutim, gore navedeno školsko izvješće donosi zanimljive podatke po kojima se broj školske djece nakon 1850. godine povećava.³⁵ Skučenost i nedostatak prostora, a i veća pažnja koja se počinje posvećivati školstvu, doveli su do toga da gradsko poglavarstvo počinje razmišljati o gradnji školske zgrade. U tu svrhu započinje se unutar gradskog proračuna prikupljati novac namijenjen izgradnji škole, koja je započeta 1856. godine. U Izvješću za šk. god. 1857./58.³⁶ zapisano je kako je nova školska zgrada otvorena 12. listo-

34 Kakvo je zapravo bilo stanje školstva u to vrijeme, općenito, u Hrvatskoj i Slavoniji, ostalo je zapisano u djelu *Nešto o školah pučkih* Ljudevita Vukotinića (Zagreb, 1844.). Ističe nekoliko problema koji su bili zapreka razvitku školstva. Prvo, problem je u malom broju obrazovanih učitelja-skolnika, kaže da „*nikakvih preparandiah neima, nikakvih učionica za školnika*“ pa tko hoće biti školnikom mora znati nešto malo „*karstjanskoga nauka, i nešto iz računstva naučiti, zatim ga direkcija ponešto ispita i on dobiva dopuštenja školnikom postat*“. Zanimljivi su opisi školnika spram školske djece i kako njihov odnos utječe na pohađanje nastave. Uspoređuje godišnje prihode školnika u našim krajevima, koji godišnje iznose između 50-60 forinti, s njemačkim zemljama u kojim se samo mjesečni prihod kreće od 13 do 20 forinti. Kao problem navodi i neobvezatno pohađanje obuke i problem roditelja koji nerado puštaju djecu u školu. Zaključuje kako ipak nije svugdje isto i da stanje zavisi o trudu „*mestnih nadzirateljih*“. Kao prilog tom, e donosi podatke o broju škola i njihovih polaznika, razvrstanih po spolu, za sve županije kraljevina. Križevačka županija u to vrijeme ima 20 škola koje pohađa 375 učenica i 816 učenika. Istovremeno najmanje škola, svega 12, ima u Požeškoj, a najviše u Zagrebačkoj 29 županiji.

35 Iz uvodnog teksta izvješća ili *Kratke povijesti o razvitku obće pučke škole ...* doznaje se kako je naukovna osnova ove škole jednaka onoj sličnih škola u zemlji, „*ali se zna osim toga, da je naročito od godine 1850. njegovan tuj u veliko njemački jezik, što i bijaše uzrokom, te su ovamo dolazila djeca sa svih stranah Podravine, a i iz susjedne Ugarske, po čemu naraste dakako i broj mladeži, a nastade i potreba novih učiteljskih silah i školske sgrade*“. *Izvješće o stanju obćih pučkih i šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem šk. god. 1888-9.*, 4.

36 To je ujedno i prvo godišnje školsko izvješće, a objavljeno je na njemačkom i hrvatskom jeziku. KRUŠELJ, Ksenija: *Povijest pučkog školstva u gradu Koprivnici (I.)*. // Podravski zbornik 36/2010., (urednik Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2010., 124-140.

pada 1857. godine, koja je znatno doprinijela povećanju školskog standarda jer novim proširenjem prostora otvaraju se i nove mogućnosti rada. To je svakako pogodovalo pojavi školske knjižnice. Da je školska knjižnica vrlo brzo započela s radom potvrđuju školska izvješća, koja nakon šk. god. 1857./58. redovito prate rad pučkih škola.

Sadržaj tiskanih izvješća obuhvaća nekoliko cjelina. Prva donosi školske vijesti koje sadrže: osnovne podatke o naukovnoj osnovi, popis članova Gradskog školskog odbora, popis učiteljskog osoblja, Ljetopis škola grada Koprivnice (koji obuhvaća sva važnija zbivanja, značajne posjetitelje tijekom godine, zaključke Odbora i sl.) službi božjoj, učevnim sredstvima koja, osim zbirki, donose vijesti o knjižnici i knjigama koje su prispijevale tijekom godine i načinu njihove nabave, navode se i ostale godišnje aktivnosti, a značajno mjesto unutar izvješća pripadalo je školskim vrtovima. Druga sadrži iskaze o radu školskih društava koji obično sadrže popise članova i pregled blagajne. Upravo takvi iskazi posebno su vrijedni jer ponekad su to jedine vijesti o djelatnosti nekog društva. Primjerice, jedno od takvih društava je bilo društvo *Dobrašin*. Treća cjelina školsku mladež razvrstava po razredima abecednim redom (krupnim slovima naznačeni su odlikaši). Struktura izvješća često se mijenjala, a redosljed rubrika unutar izvješća ponekad uzastopce, nekoliko godina zaredom. Osnovni elementi uglavnom su stalno prisutni, međutim, preciznost i dosljednost u navođenju ponekad izostane. Unatoč manjkavostima ili „stereotipnim sadržajima i suhoparnim statističkim izvješćima“,³⁷ predstavljaju dragocjen izvor podataka o školskim knjižnicama u Koprivnici. Izvješća govore o načinu nabave knjiga, broju godišnjih prinova po knjižnicama, učiteljskoj i učeničkoj, navode imena učitelja zaduženih za rad u knjižnici, naslovima časopisa koje knjižnica dobiva tijekom godine kao i o drugim aktivnostima koje afirmiraju knjižnično poslovanje utemeljeno na propisanim pravilima, važećim u civilnoj Hrvatskoj.

Izvješće u kojemu se po prvi puta spominje školska knjižnica datira iz šk. god.

37 BATINIĆ, Štefka: *Zbirka školskih izvješća Hrvatskoga školskog muzeja*. Zagreb: Hrvatski školski muzej, 2007., 5-9.

1859./1860.³⁸ Spominju se donatori Dragutin Pajanović sudac, ravnatelj Šantek, učitelj Miljevac, podučitelj Šalamun, učiteljica Murrov. Nisu navedeni naslovi poklonjenih knjiga.

Školska godina 1862./63. - Izvješće, osim imena nekoliko donatora, a to su najčešće učitelji, spominje i gradsko poglavarstvo, koje je školskoj knjižnici poklonilo sve brojeve časopisa *Napredak* (1859.).³⁹

Školska godina 1864./65. - Tijekom šk. god. gradsko poglavarstvo nastavlja s nabavom časopisa *Napredak* pa je knjižnici darovalo šesti tečaj spomenutog naslova. Časopise *Književnik* i *Gospodarski list* knjižnici je poklonio gradski sudac. Po prvi puta spominje se nabava građe školskim novcem. Nabavljen je školski list *Die Volksschule* peti tečaj i politički list *Domobran*.

Školska godina 1866./67. - Gradsko poglavarstvo za potrebe školske knjižnice i dalje nabavlja časopis *Napredak* i *Gospodarski list* te dječji časopis *Bosiljak*. Nabavljeni su i neki novi naslovi knjiga među kojima se spominju *Saborski spisi* iz 1861. godine, knjiga dr. Račkoga pod naslovom *Reka*, Kremerova šestornjača, *Kretaljka računska za slomke*, *Predlozi za risanje*. Školskim novcem obnovljena je pretplata časopisa *Die Volksschule* i *Pučki prijatelj*. Od knjiga nabavljeni su sljedeći naslovi: *Mali ratar* (2 kom.), *Mali stočar* (1 kom.), *Mala gospodarica* (2 kom.), *Učitelju u školi* (3 sveska), *Spis za puk* od M. Stojanovića i *Narodne poslovice* istog autora.⁴⁰

Školska godina 1869./70. - Knjižnica i nadalje od gradskog poglavarstva dobiva časopis *Napredak* i *Pučki prijatelj*. Obnovila je pretplatu na časopis *Die Volksschule* i pretplatila se na *Školskog prijatelja*. Nabavljeno je i nekoliko knjižnih naslova.

38 KRUŠELJ, Ksenija: nav. dj., 144.

39 *Šesto godišnje izvjestje podpune glavne dečake trivijalne devojake učione u Koprivnici na koncu školske godine 1862/63.*, 6.

40 *Desetogodišnje izvjestje podpune glavne mužke i trivijalne ženske učione u Koprivnici na koncu školske godine 1866/67.*, 12-13.

Školska godina 1872./73. - Izvješće navodi poklone školskoj knjižnici pa je za zaključiti kako još uvijek ne postoji i učenička knjižnica. U prilog tome govore i naslovi prinova tijekom školske godine. Uglavnom su to stručni časopisi i naslovi knjiga koji su podrška i dopuna pedagoškom radu učitelja. Škola je pretplaćena čak na četiri naslova: *Školski prijatelj*, *Pučki prijatelj*, *Vienac*, *Bunjevačka šokačka vila*. Časopis *Napredak* i dalje dobiva od gradskog poglavarstva. Ne spominje se *Die Volksschule* pa nije jasno je li izostavljen slučajno ili pretplata nije obnovljena.⁴¹ Kupljene su tri knjige: *Deutsche volks-zeichenschule*, *Čitanka za produžene učione*, F. Klaića i *Statistika*, dr. P. Matakovića. Knjižnica je zaprimila i jedan poklon. Kr. zemaljska vlada darovala je knjižnici rječnik autora Fabiana Hauscera, *Kroatisch-Deutsches Wörterbuch für Volksschulen* iz 1858. godine.

Školska godina 1873./74. - Izvješće ne navodi knjižnici niti školsku knjižnicu, već da je škola držala sljedeće časopise: *Školskog prijatelja*, *Pučkog prijatelja*, *Vienac* i *Bunjevačku šokačku vilu*. Časopis *Napredak* i nadalje dobiva od gradskog poglavarstva. Od časopisa se po prvi puta spominju dječji: *Smilje i Bršljan* te modni list za žensku školsku mladež *Bazar*. Iste godine, knjige je nabavila iz školskih sredstava. To su djela Petra Preradovića, *Naša zemlja*, Lj. Tomšića, *Metrički sustav*, Fabakovića. Dakle, prevladavaju naslovi za potrebe učiteljske knjižnice. Vrijedno je spomenuti kako je iste godine škola, kao član II. reda od društva sv. Jeronima, dobila sva njihova izdanja, što upućuje na činjenicu da je vrlo rano, i prije naputaka Kr. zemaljske vlade, počela nabavljati knjige koristeći se povoljnostima koje je nudilo članstvo u određenim društvima. Koliko je ta pojava inače bila prisutna i učestala u ostalim školama civilne Hrvatske, nije poznato pa nije moguće sa sigurnošću utvrditi kako kopirivnički slučaj pripada malobrojnim.⁴²

41 *Šestnajsto godišnje izvješće o Glavnoj dečakoj i devojačkoj učioni slobodnoga i kr. Grada Koprivnice koncem školske godine 1872/73.*, 6.

42 *Sedamnaesto godišnje izvješće o Glavnoj dečakoj i devojačkoj učioni slobodnoga i kralj. grada Koprivnice koncem školske godine 1873/74.*

Školska godina 1875./76. - Časopisi na koje je škola bila pretplaćena su i nadalje isti, dok je broj onih koje financira gradsko poglavarstvo povećan pa, uz *Napredak*, školi pristizhe *Die Volksschule* i *Školski prijatelj*. Vlastitim sredstvima škola obnavlja pretplatu na iste časopise koje je, kao pretplatne jedinice, primala i protekle godine. Knjige nabavljene tijekom godine pristizale su iz nekoliko izvora. Od visoke vlade dobila je *Sbornik zakonah i naredbah za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, kao i sve ostale izdane naredbe vezane uz novi školski zakon (1874.). Zatim su tu knjige u izdanju Hrvatskoga pedagoško-književnog sбора, kao i brojni naslovi Svetojeronimskog društva za 1876. godine. Što se tiče Društva sv. Jeronima, knjige su dobivene na temelju članstva koje navodi Izvješće iz 1873./74. godine. Međutim, do sada niti jedno Izvješće ne navodi i članstvo škole u Sboru pa nije posve jasno radi li se ovdje o nepreciznosti Izvješća ili o tome da škola još uvijek nije postala njegovim članom. Evo i nekoliko naslova zaprimljenih u školskoj godini: *Statistika narodnjega školstva u Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji*, izdanje Sбора; *Danica-koledar i Ljetopis društva svetojeronimskoga* za godinu 1876., *Prirodni zakonik ili popularna fizika* Bogoslava Šuleka, *Selske pripovjesti*, Petra Bučara, *Atlas za prirodopis životinjstva, bilinstva i rudstva*, *Zemljovid Hrvatske i Slavonije*, Paulinija, *Zemljovid Europe*, *Tjelovježba upuć. školi*, And. Hajdenaka ili sveukupni porast fonda za 20-ak naslova. Izuzetna posebnost ovog Izvješća je u činjenici da se po prvi puta spominje pretplata učenika na časopise. Na dječji časopis *Smilje* bilo je pretplaćeno 9 učenika i 5 učenika. Također, činjenica koja ukazuje na djelotvoran rad učitelja, sukladan često isticanim potrebama o poticanju interesa te o moralnoj i praktičnoj vrijednosti čitanja.⁴³

Školska godina 1876./77. - Podatci koji se navode su više-manje isti. Izvori sredstava za pretplatničke jedinice su isti. Iz blagajne gradskog poglavarstva nabavljeni su časopisi *Napredak*, *Die Volksschule*, *Gospodarski list* i, po prvi puta, *Cornelia*, časopis za ženski ručni rad. Iz školskih sredstava nabavljeni su *Vienac* i *Po-puläre wissenschaftliche Vorträge*. Sve prispijele

43 *Godišnje izvješće Obćih pučkih školah slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1875/76.*, 15-16.

knjige ujedno su i darovane. Ovo Izvješće konačno potvrđuje kako je škola član Matice hrvatske jer je upravo na temelju članstva dobila i nekoliko njezinih izdanja: Djela Stanka Vraza, *Put oko zemlje* i Izabrane Andersenove bajke. Društvo sv. Jeronima darovalo je sljedeće knjige: *Život svetaca i svetica, Prirodni zakonik i Danicu*. Gradsko poglavarstvo ove godine bilo je dobrohotnije raspoloženo pa uz brojne sprave potrebne za opremu zbirki - primjerice *potkovasti magnet s kotvicom, munjonoša od kaučuka s poklopcem i vunenimi krpami, spojne cijev, kojimi se zajedno pokaže tlak uzduha i sl.*, nabavljeno je i nekoliko vrijednih stručnih knjiga za potrebe učiteljske knjižnice. Evo nekoliko primjera; *Teorija pedagogije ili nauk ob uzgoju*, Stjepana Basaričeka, *Kratku poviest književnosti hrvatske i srbske* i *Kratku štatistiku za gradj. škole*, Ivana Filipovića.⁴⁴

Školska godina 1878./79. - Podatci ovogodišnjeg Izvješća su standardni. Ne donose niti jednu činjenicu koja bi potvrdila postojanje i učeničke knjižnice ili neke druge aktivnosti vezane uz rad knjižnice i knjižničara. Nabava časopisa i nadalje je podijeljena između gradskog poglavarstva i škole pa časopisi koji pristižu su samo obnovljena prošlogodišnja pretplata. Nabavljene knjige također su više-manje darovane, s tim da je broj naslova znatno porastao u odnosu na prijašnje godine. Knjižnica je zaprimila 37 naslova. Prema sadržaju izdvajaju se književna djela, udžbenici, katekizam, popularna djela te priručnici iz gospodarstva, zdravstva i higijene; primjerice *Površarstvo*, Paje Kremplera ili *Mlada majka*, Nikole Horvata. Pojava priručnika među nabavljenim knjigama višestruko je zanimljiva. Međutim, premalo je činjenica u Izvješćima koje bi upućivale na aktivno uključivanje škole i učitelja u pučko prosvjetivanje, u kojemu kao jednu od njegovih sastavnica, škola posredstvom knjižnice nudi i knjigu. Stereotipni vid knjižničnih izvješća, koji uglavnom navodi nabavu knjiga kroz različite vidove i popise zaprimljenih naslova tijekom godine, svakako otežava rekonstrukciju knjižnične djelatnosti pa je suditi o njoj na temelju nekoliko naslova nezahvalno. Poznavajući ondašnje tendencije otvaranja školskih knjižnica za jav-

nost, valja se prisjetiti § 12. *Knjižničnog reda* i nabavu knjiga iz upravo spomenutih područja za spomenute potrebe, moglo bi se ustvrditi kako je u školskoj knjižnici prisutna i takva aktivnost.⁴⁵

Školska godina 1882./83. - Izvješće i za ovu školsku godinu donosi popise nabavljenih knjiga, među kojima prevladava najveći broj onih iz književnosti, povijesti, katekizma, ali uočavaju se i tri naslova koja potvrđuju gore navedena razmatranja: *Domaća dvorba bolestnika*, dr. Lobmayera, *Vinogradarstvo i pivničarstvo*, Frana Kurlata i *Svilarstvo*, istog autora. Pretplatom na časopise iz gradske blagajne nabavljeni su: *Napredak*, *Službeni glasnik* i *Bazar*. Visoka Kr. zem. vlada i ove godine darovala je nekoliko naslova, ali ovaj put to su i njemačke početnice (5 kom.) i 4 praktične slovnice njemačkog jezika.⁴⁶

Školska godina 1888./89. - Izvješće osim stanja pučkih škola u Koprivnici sadrži i podatke o Obćoj pučkoj obospolnoj školi u predgrađu Bregi te Šegrtskoj školi. Struktura školskih izvješća je ponešto izmijenjena. Knjižnično izvješće sadrži podatke o učiteljskoj knjižnici koja je koncem školske godine imala 361 djelo u 714 svezaka, učeničkoj dječackoj koja je imala 64 djela u 65 svezaka i djevojačkoj sa 62 djela u 63 svezaka. Kao knjižničar se spominje Mijo Židovec učitelj-razrednik III. razreda. Izvješće donosi i podatke o stanju Obće pučke i obospolne škole u predgrađu Bregi. Navodi se i učiteljska koja je krajem šk. god. brojila je 124 djela, a učenička 38.⁴⁷

Školska godina 1890./91. - Izvješće o knjižnicama je vrlo kratko. Svedeno je isključivo na brojčane podatke, navodi se samo ukupan broj naslova i svezaka. Učiteljska knjižnica je imala 468 naslova u 760 svezaka. Zanimljiv podatak koji donosi ovo izvješće izdvaja samo njemačka djela i bilježi 75 naslova u 90 svezaka. Učenička dječacka brojila je 77 djela u 79 svezaka, a dje-

45 Godišnje izvješće Obćih pučkih školah slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1878/79., 6.

46 Godišnje izvješće Obćih pučkih školah slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1882/83., 5.

47 Izvješće o stanju Obćih pučkih i šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1888/89., 12.

44 Godišnje izvješće Obćih pučkih školah slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1876/77., 6.

vojačka 72 djela u 73 sveska. Za knjižničarske poslove i tijekom ove školske godine bio je zadužen Mijo Židovec. Knjižnični fond Obće pučke škole u Bregima obogaćen je tijekom godine svim knjigama što ih je Matica hrvatska, Jeronimsko društvo i Hrvatski pedagoško književni sbor izdao za svoje članove. Iz knjižničnog prihoda nabavljeno je 8 novih naslova u vrijednosti 10 forinti, a troškom koprivničke gradske blagajne nabavljeni časopisi: *Napredak*, *Gimnastika*, *Školski vrt* i *Službeni glasnik*.⁴⁸

Školska godina 1891./92. - Osim porasta broja knjiga učiteljske i učeničkih knjižnica te knjižničara Franje Židovca, niti ovo izvješće ne donosi ništa novo. Knjižnica u Bregima također bilježi porast djela i svezaka. Znatan broj knjiga prispio jee iz vida članstva već spomenutih društava, a nekoliko naslova je kupljeno iz knjižničnih prihoda.⁴⁹

Školska godina 1892./93. - Sada je već uhdana praksa da se navodi i učenička i učiteljska knjižnica, kao i broj naslova, odnosno svezaka. Ponovno se navode naslovi prinova, ali i oni koji su prispjeli na ime članstva škole u društvima Jeronimskom, Sboru i Matici hrvatskoj. Nakon dužeg vremena ponovno su nabrojani i časopisi koji kao pretplatničke jedinice upotpunjuju fond. Budući da su neko vrijeme bili izostavljeni u izvješćima, dobro je podsjetiti na neke stare, a i spomenuti nove pretplatničke jedinice. Uz glavni časopis, za koji se već godinama koriste sredstva iz gradske blagajne, *Napredak*, tijekom šk. god. nabavljeni su: *Školski vrt*, *Književna smotra*, *Prijatelj slijepih i gluhonijemih*, *Seoski gospodar*, *Gospodarski list*, *Gimnastika* i *Službeni glasnik*. Učenička knjižnica primala je tri dječja časopisa: *Pobratim*, *Smilje i Bršljan*. U knjižničarskim poslovima Franju Židovca zamijenila je učiteljica Marija Hercego-va. Knjižnica u Bregima dobivala je iste naslove časopisa kao i proteklih godina, a knjige od već spomenutih društava, čiji član je bila Škola.⁵⁰

48 *Izvješće o stanju Obćih pučkih i šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1890/01.*, 6.

49 *Izvješće o stanju Obćih pučkih i šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1891/92.*, 9.

50 *Izvješće o stanju Općih pučkih i šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1892/93.*, 12.

Školska godina 1894./95. - Ovogodišnje izvješće je vrlo kratko i šturo, no jedna činjenica čini ga izuzetno značajnim. U izvješću se navodi broj svezaka, no taj broj je, u odnosu na prijašnju godinu, znatno veći, tako da učiteljska knjižnica sad broji 1.444 naslova u 1.670 svezaka, a učenička 183 djela u 185 svezaka. Velik porast knjiga školska knjižnica ima zahvaliti poklonu bivše gradske čitaonice.⁵¹ Uz stanje školske knjižnice u Bregima, izvješće donosi i podatke o broju svezaka šegrtske škole.⁵²

Školska godina 1895./96. - Ovogodišnje izvješće donosi nekoliko zanimljivosti. Preuređenje knjižnice jest zanimljiva informacija, no ne navodi se razlog preuređenja, niti što je sve učinjeno, ali jedan od mogućih je i velik broj knjiga koje je knjižnica zaprimila tijekom školske 1894./95. Dalje se navode novi katalozi za hrvatsku i njemačku knjižnicu u koje su unose djela posebice poučnoga, posebice zabavnoga sadržaja. Ovo je ujedno i prva činjenica koju donosi izvješće, a ukazuje na evidentiranje građe kroz katalog, odnosno na prisutnost obrade građe prema važećim pravilima knjižničnog poslovanja ondašnjeg vremena. Budući da se radi o novom katalogu, znači da je postojao i stari za koji ne znamo od kada se vodi. Neka od dosadašnjih izvješća donijela su podatke o njemačkim knjigama i o njihovom broju, međutim, ovo izvješće dijeli učiteljsku knjižnicu na hrvatsku i njemačku i donosi podatke o broju knjiga. Hrvatska knjižnica ima 468 poučnih djela u 508 svezaka, 132 zabavna djela u 135 svezaka, 482 zabavno-poučna djela, dok njemačka ima 211 poučnih djela u 242 sveska, 330 zabavnih djela u 513 svezaka. Učenička knjižnica dijeli se na dječjačku i djevojačku, a zajedno imaju 232 sveska. Ukupan

51 MGK; Az, Knjiga zapisnika Narodne čitaone 1871.-1894. godine. Društvena pravila Narodne čitaone, osim što reguliraju njezin rad, reguliraju i odnose u slučaju prestanka rada pa se navodi: ako društvo ima dugovanja, dužno ih je podmiriti, a društvenu imovinu pohraniti na određeno mjesto i vrijeme ukoliko dođe do obnove društva. Pravila predviđaju i podjelu društvene imovine, koja se u tom slučaju dijeli siromašnoj djeci i obiteljima, školama i sl. U ovom slučaju imovina Narodne čitaone dodijeljena je koprivničkoj pučkoj školi.

52 *Izvješće o stanju Općih pučkih i šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1894/95.*, 7.

broj knjiga učiteljske iznosi pak 1.623 djela u 1.880 svezaka. Novi knjižničar je učitelj Julije Gollner, a na preuređenju knjižnice veliku pomoć imao je od učiteljica Dragice Hamulak i Marije Herceg. Izvješće o šegrtskoj školi navodi 31 djelo sadržano u knjižnici. Školsko izvješće za nižu opću pučku školu u Bregima navodi 313 naslova u 326 svezaka učiteljske i 130 naslova učeničke knjižnice. Navode se i zaprimljeni naslovi časopisa čiju je pretplatu i ove godine obnovilo gradsko poglavarstvo, kao i knjige dobivene od društava čiji je škola član.⁵³

Školska godina 1896./97. - Izvješće slijedi prošlogodišnje pa navodi samo ukupan broj djela i svezaka za svaku knjižnicu ponaosob; učiteljsku - njemačku i hrvatsku, dačku - dječaku i djevojačku. Broj prinova učiteljskih knjižnica iznosi oko 70 novih naslova, a učeničke 30-ak naslova. Posebno se navodi i broj prinova, svega tri naslova, šegrtske škole, kao i prinove Niže pučke škole u Bregima.⁵⁴

Školska godina 1897./98. - Izvješće donosi samo podatke o broju dijela i svezaka učiteljskih knjižnica, a on iznosi 1.764 naslova, odnosno 2.021 svezak. Učenička knjižnica ima ukupno 265 djela u 267 svezaka. Izostavljen je podatak o knjižničaru. Šegrtska škola ima 38 naslova. Učiteljska knjižnica pučke škole u Bregima broji 379 djela u 387 svezaka u učiteljskoj i 143 djela u 147 svezaka u učeničkoj knjižnici.⁵⁵

Školska godina 1898./99. - Niti iz ovog izvješća ne doznajemo nešto više o radu knjižnica, osim broja prinova koje su pridonijele ukupnom porastu učiteljskog knjižničkog fonda koji sada broji 1.849 naslova, a učenički 274. Gradsko poglavarstvo pretplatilo je učeničku knjižnicu na 20 brojeva *Malog Dobrotvora*. Slijedeći preporuke učitelja, neki roditelji su učinili isto za svoju školsku djecu. Mali broj prinova bilježi šegrtska knjižnica, a osnovne

53 Izvješće o stanju Općih pučkih i šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1895/96., 9.

54 Izvješće o stanju Općih pučkih i šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1896/97., 9.

55 Izvješće o stanju Općih pučkih i šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1897/98., 8.

Nadopunidbeni inventar knjižnice učiteljske za šk. god. 1921/22.

Tekući broj	D j e l a		Koliko ima svezaka	Ojenu u	Ostatak knjige u tek. broj	Ostatak inventara u tek. broj	Primjedba
	pisac	naslov					
1.	B. Krugler Prohaska	Prilog sadržano knjižnici - svezak knjižničarstva Zagreb 1921. (M. H. H.)	1	1			
2.		Učiteljska knjižnica Škola, Koprivnica 1921. (M. H. H.)	17				
3.	J. Kraml T. Krupar	Obilježavanje u svijetu umjetnosti, Koprivnica 1921. (M. H. H.)	2				
4.	Joh. J. J. J.	Obilježavanje u svijetu umjetnosti, Koprivnica 1921. (M. H. H.)	1				
5.	H. J. J.	Obilježavanje u svijetu umjetnosti, Koprivnica 1921. (M. H. H.)	1				
6-7-8.		Radni listi Koprivnica, 1921.	1				
9.		Radni listi Koprivnica, 1921.	3				
10.	M. Kraml	Obilježavanje u svijetu umjetnosti, Koprivnica 1921. (M. H. H.)	1				

(Obrasci 42. - Tekući broj materijal, stranica 145)

Sl.4. Nadopunidbeni inventar knjižnice učiteljske za šk. god. 1921./22. (Muzej grada Koprivnice).

informacije o broju prinova školske knjižnice Niže škole u Bregima donosi i ovo izvješće. Školsko izvješće za 1900./01. godinu, osim što ponovno navodi Julia Gollner kao knjižničara, ne donosi ništa osim porasta broja naslova pa će biti izostavljeno.⁵⁶

Školska godina 1901./02. - Dozvolom Kr. županije oblasti od 1. rujna 1901. godine br. 15708. dozvoljeno je otvorenje V. razreda više pučke škole realnog smjera u gradu Koprivnici. Stoga je došlo do promjene u naslovu školskog izvješća, a i same njegove strukture i sadržaja, koju će slijediti i nekoliko narednih izvješća. Godišnje izvješće više i niže dječake, djevojačke i šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice u izvješću o stanju školske knjižnice i na-

56 Izvješće o stanju Općih pučkih i šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske god. 1898-9., Koprivnica, 1899., 2.

dalje donosi podatke o broju knjiga učiteljske hrvatske knjižnice, učiteljske njemačke knjižnice i učeničke, dječačke i djevojačke knjižnice. Ukupan broj knjiga učiteljskih knjižnica iznosio je 1.985 naslova u 2.243 sveska. Učenika knjižnica brojila je ukupno 251 djelo. Nakon dužeg vremena ponovno se navode časopisi koje prima škola. Dobro je podsjetiti na neke, a i vidjeti nove naslove na koje je škola pretplaćena. Još uvijek je prisutan *Napredak*, *Gospodarski list* i *Smilje*, a od novih naslova zastupljeni su: *Vjerni drug*, *Hrvatski seoski pčelar*, *Novi vaspitač*, *Bršljan*, *Pobratim*, *Službeni glasnik*, *Sbornik* i razna druga izvješća. Kako je škola član Matice hrvatske, Društva sv. Jeronima i Pedagoškog književnog zbora, redovito prima njihova izdanja, ali i neke druge naslove važne za školske knjižnice. Učitelj zadužen za rad knjižnice i nadalje je Julije Gollner, a knjižnicama se koristi i viša pučka škola. Mali porast broja knjiga bilježi knjižnica šegrtske škole. Navodi se 56 djela u 59 svezaka. Niža pučka obospolna škola u predgrađu Bregi i nadalje je članica spomenutih društva od kojih prima i njihova izdanja pa trenutačno broji 435 svezaka učiteljska i 172 sveska učenička knjižnica.⁵⁷ Školska izvješća za 1902./03. godinu i 1903./04. godinu na identičan način interpretiraju stanje knjižnica, povećanje broja svezaka, navode se prinove među kojim se uočava jedan naslov zbog njegovog autora. To je Julije Gollner: *Posebni kalendar i šematizam pučkih škola i učitelj. osoblja, teč. III. za god. 1904.* U izvješću nema naznake da je autor kalendara istoimeni knjižničar školske knjižnice, pa za sada ostaje otvoreno pitanje radi li se o istoj osobi.⁵⁸

Školska godina 1911./12. - Zanimljivost ovog knjižničnog izvješća proizlazi iz činjenice da ono navodi učiteljsku, učeničku i šegrtsku knjižnicu. Broj svezaka učiteljske knjižnice je znatno manji u odnosu na prethodno izvješće iz 1903./04. šk. godine. Navodi nekoliko knjižničara što je novina u odnosu na dosadašnja iz-

vješća koja uglavnom spominju jednog knjižničara. Knjižničar učiteljske knjižnice je Fran Jurković, knjižničar šegrtske knjižnice je Dragutin Grubl i knjižničarka učeničke knjižnice je Marija Vidoša. Škola je pretplaćena na 10-ak časopisa, knjige je primila od već spomenutih društava čiji je utemeljiteljni član. Spominju se i darovane knjige Kr. hrvatskog arheološkog muzeja; *Viestnik hrvat. arkeolog. društva*, deset godišta, časopis *Arkiv za jugoslavensku povjest i Diplomatski zbornik*. Više od 20 naslova kupljeno je za učiteljsku i nekoliko naslova za učeničku knjižnicu. Izvješće sadrži i stanje školske knjižnice u predgrađu Bregi.⁵⁹

Školska godina 1913./14. - Knjižnica je kao utemeljiteljni član primala knjige Matice hrvatske, Društva sv. Jeronima i Hrv. pedagoško književnog zbora. Za potrebe učiteljske knjižnice kupljene su tri knjige: A. Cuvaj, *Povijest školstva*, sv.X.; H. Lechner, *Kako se liječi mučnina*; M. Teslić, *Poludnevna obuka u p. školi*. Župnik i narodni zastupnik Stj. Zagorac darovao je knjižnici sljedeće naslove: I. Jemršić: *Povijest Hrvatska*; Dr. A.T. Pavičić: *Novi viek, teč. 1. i 2.*; M. Kišpatić: *Iz bilinskog svijeta i Životinje dio 1.*; I. Biankini: *O uzgoju i njegovanju cvijeća*, *Viestnik arkeološkog društva* i još 30-ak naslova. U pretplati je škola imala sljedeće časopise: *Službeni glasnik*, *Zbornik zakona i naredbi*, *Napredak*, *Hrv. Učiteljski dom*, *Škola*, *Preporod*, *Učiteljska zora*, *Kršćanska škola*, *Nastavni vjesnik*, *Domaće ognjište*, *Sv. Cecilija* i *Oesterreicher Schulbote*. Ukupan broj knjiga krajem školske godine iznosio je 1.389 naslova i 1.509 svezaka. Knjižničar učiteljske knjižnice i nadalje je Fran Jurković. Učenička knjižnica primila je kupnjom nekoliko naslova: Valentin Čebušnik: *Melem na rane*; Stjepan Filipović: *Mlječkarstvo i kalendar Danicu* za 1911. Knjižnica je bila pretplaćena na dva dječja časopisa *Smilje* i *Mladi Hrvat*. Knjižnica je brojila 346 djela u 518 svezaka, a za rad učeničke knjižnice bila je zadužena Marija Vidoša. Knjižnici Šegrtske škole darovane su 52 knjige različitog sadržaja, ali u načelu prevladavaju književne teme. Navodi se ime jednog darovatelja, to je E. Kokot (14 naslova). Ostali darodavci ostali su nepoznati. Šegrtska knjiž-

57 Godišnje izvješće Više i Niže dječačke, djevojačke i Šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1901-902., Koprivnica, 1902., 14.

58 Godišnje izvješće Više i Niže dječačke, djevojačke i Šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1902-903., Koprivnica, 1903., 12.

59 Godišnje izvješće Niže opće pučke, dječačke, djevojačke, Ženske stručne, Šegrtske i Obospolne niže opće pučke škole u predgrađu Bregi, Koprivnica, 1912., 15.

nica je tako krajem šk. god. brojila 363 sveska. Izvješće ne navodi knjižničara zaduženog za rad ove knjižnice. Knjižnica Niže pučke škole u Bregima, kao član spomenutih društava, i nadalje prima njihova izdanja. Krajem šk. god. u svome fondu imala je 765 svezaka učiteljske i 173 sveska učeničke knjižnice. Zanimljiva je i završna opaska. „*Znatan broj knjiga jeste neuvezan, što će se nastojati po mogućnosti uvezati dati*“. S ovim izvješćem završava pregled rada koprivničkih pučkih škola, a time i knjižnica.⁶⁰

Ratne godine koje su uslijedile prekinule su dugogodišnji kontinuitet tiskanja školskih izvješća. Poslijeratne godine donijele su brojne političke promijene koje su se odrazile na sve segmente društvenog života novostvorene teritorijalno političke zajednice. Uz izmjene i dopune, stari zakoni i propisi ostaju na snazi do donošenja novih koji bitno ne odstupaju od postojećih, bar što se tiče školskih knjižnica. Koprivničke škole, kao i do sada, poštujući naredbe zakonodavca, u već razvijene oblike knjižničnog poslovanja ugrađuju nove propise i naredbe vlasti. Neki su već i navedeni. Primjerice, povećanje naknade za školske knjižnice, povećanje naknada za učitelje-knjižničare ili uvođenje pisma ćirilice u škole. Bez godišnjih izvješća teže je pratiti rad školskih knjižnica, ali onda neki od malobrojnih knjižničnih dokumenata, upravo potvrdi usvojeni i doneseni propis. Upravo jedan takav primjer se i navodi. U arhivskoj zbirci Muzeja grada Koprivnice sačuvano je nekoliko stranica inv. knjige ili Nadopunidbenog inventara knjižnice učiteljske za šk. god. 1921./22. iz kojega se vidi zastupljenost nabavljenih knjiga pisanih ćirilicom i istim pismom inventariziranih. Sačuvan je i jedan kataloški listić pisan ćirilicom. Listić je podijeljen u tri dijela. Prvi dio je perforiran i dovoljno širok kako ne bi došlo do oštećenja listića pri listanju, pregledu i kontroli, pa time

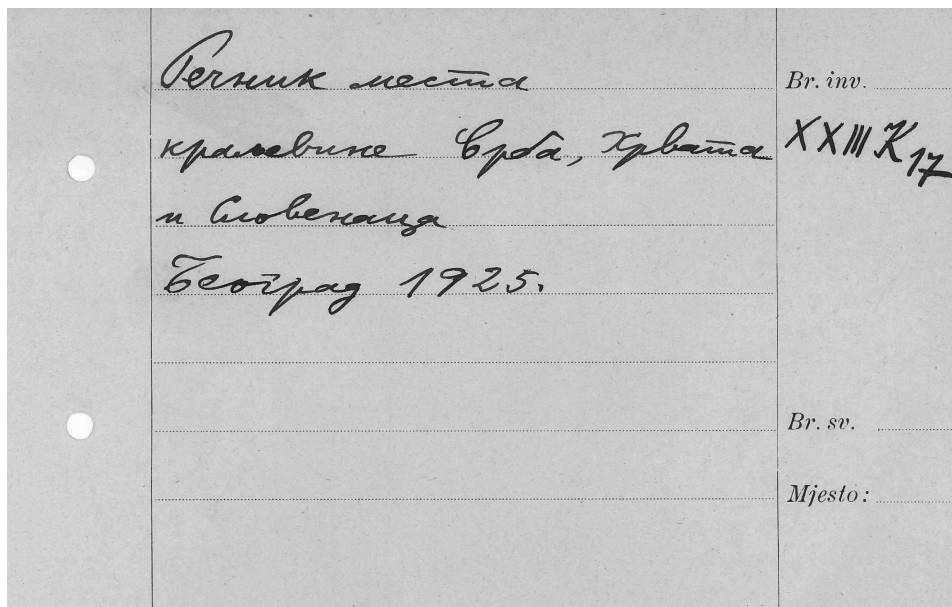
60 U nepostojanju drugih dokumenata, iz današnje perspektive, potvrđuje se važnost školskih izvješća, bez obzira na njihove nedostatke, a to pokazuje i ovaj slučaj. To se poglavito odnosi na školske knjižnice jer je broj podataka o njihovom radu sve manji. Spomenice, ljetopisi ili spomen knjige koje škole vode, pozornost obraćaju na velike i značajne školske događaje tijekom godine pa ukoliko je takav događaj vezan uz školsku knjižnicu, bit će i zabilježen u ljetopisu.

i njegovog sadržaja ukoliko se čuva u katalogu. Središnje polje listića, ujedno i najšire, predviđeno je za upis elementarnih podataka potrebnih za identifikaciju djela; autor, naslov, podnaslov, mjesto tiskanja i vrijeme tiskanja. Treće polje sadrži podatke o inventarnom broju, broju sveska i mjestu knjige.

Teško je utvrditi kojoj od koprivničkih škola pripadaju ovi značajni dokumenti, inventar i kataložni zapis, koji su ujedno i potvrda rada u školskim knjižnicama, temeljenom na tada važećim načelima knjižničarske struke. S obzirom na mjesto gdje su dokumenti pronađeni, za pretpostaviti je kako se radi o dokumentima Kr. realne gimnazije u Koprivnici.⁶¹ Je li pretpostavka točna nije posebno važno jer su propisi iz domene knjižničarske struke važeći u više-manje svim oblicima postojećih školskih sustava, što je i vidljivo iz članaka objavljenih u ondašnjim časopisima.

Osim spomenutih školskih dokumenata, poglavito ako su malobrojni ili ih uopće nema, vrijedan izvor mogu biti i lokalne novine, ako su postojale. Sva značajnija događanja u školi predstavljala su i značajne društvene događaje lokalne zajednice. Ako je školu posjetila neka važna osoba iz političkog, školskog ili općenito tadašnjeg društvenog života ili ako je neki važan datum obilježen svečanim činom, ako je škola sudjelovala u nekoj akciji od općeg interesa ili vjerskoj manifestaciji poput procesija i sl., bilo je zabilježeno u novinama. Novine su u kronikama bilježile i negativne događaje, kao što je sljedeći. Iz Podravske novine od 21. 1. 1933. godine, doznaje se kako je s 14. na 15. siječanj izbio požar u zgradi Državne škole u večernjim satima, a primijetila ga je supruga podvornika. Pozvan je rajonski redar i ustanovljeno je kako se radi o požaru koji je izbio u zbornici u kojoj je smještena zbirka učila te učiteljska, učenička i šegrtska knjižnica. Požar je na vrijeme lokaliziran, tako da se nije proširio na čitavu zgradu, no nažalost, zahvatio je ormar u kojemu je bila smještena knjižnica osnovne i šegrtske škole. Ormar je potpuno izgorio. Do požara je došlo jer se zapalio pod od jedne grede koja je doticala dimnjak. Šteta

61 Dokumenti su nađeni u ostavštini Ivana Medveda, profesora filologije na koprivničkoj gimnaziji 1930-ih, kasnije poznatom muzealcu i osnivaču hemeroteke Muzeja Slavonije u Osijeku.



Sl.5. Kataložni zapis knjige *Rečnik mesta krajevina Srba, Hrvata i Slovenaca*, Beograd, 1925. (Muzej grada Koprivnice).

je procijenjena na 20.000 dinara. Osiguravajuće društvo Kroatija na račun odštete vratilo je 15.000 dinara, 5.000 upotrijebljeno je za građevni materijal potreban za obnovu, a 9.500 za nova učila.⁶²

Za pretpostaviti je kako knjižnice nakon obnove nastavljaju s radom, no malo je vijesti o tome, kao primjerice ova. Zbog podrumskog smještaja, kuhinju podmlatka Crvenog križa trebalo je izmjestiti pa je planirana dogradnja Doma podmlatka Crvenog križa uz postojeću školsku zgradu. U Dom, osim kuhinje, trebalo je smjestiti dječji vrtić i čitaonicu za djecu osnovne škole.⁶³ Gradnja je započeta tijekom 1934. godine, useljenje je obavljeno na početku šk. god. 1935. Osim kuhinje i velike sportske dvorane, knjižnica se ne spominje. Trenutačnih saznanja o njenom radu do 1940. godine nema, ali za pretpostaviti je kako je nakon požara obnovljena te je nastavila s radom.

62 Požar u zgradi Državne osnovne škole. // Podravske novine IV, 3 (21. 1. 1933.), 3.

63 Gradnja doma podmlatka „Crvenog križa“ u Koprivnici. // Podravske novine IV, 40 (7. 10. 1933.), 2.

5. Zaključak

Moderni školski sustav, zasnovan na jedinstvenoj školskoj osnovi pod nadzorom države, koji se pojavljuje krajem 18. stoljeća, predstavlja veliku prekretnicu dotadašnjeg neorganiziranog sustava i široku perspektivu njegovog napretka. Uvođenjem javnog školstva država preuzima brigu o otvaranju škola, njihovom opremanju i nadzoru, a pohađanje škole/obuke postaje obveza. Uvođenje jedinstvene školske osnove propisane za čitav državni teritorij, premda ona istovremeno ne zahvaća jednakom mjerom sve krajeve državnog teritorija, rezultiralo je pojavom jedinstvenih školskih udžbenika važećih za čitavu Monarhiju. Posljedica toga je pojava školskog nakladništva koje će, osim izdavanja školskih knjiga, s vremenom pokrenuti izlaženje i drugih vrsta publikacija potrebnih za nove oblike obrazovnog i odgojnog procesa. Sve su to procesi koji su pogodovali pojavi školskih knjižnica, koje zbog svoje uloge u novom školskom sustavu dobivaju zakonsko utemeljenje.

Školske knjižnice, zahvaljujući stvorenim preduvjetima, krajem 19. i početkom 20. stoljeća dostižu zavidnu razinu, kako organizacije (učeničke i učiteljske), tako i knjižničnog poslovanja koje se očituje kroz svoje osnovne elemente: nabavu, obradu i posudbu građe. Pri

tome ne treba zaboraviti i njihovu ulogu pučkog prosvjećivanja, u sredinama gdje pučkih knjižnica nije bilo. Zahvaljujući toj ulozi fondovi koji se formiraju pri školskim knjižnicama, osim onom propisanom i preporučenom literaturom, obogaćuju se i vrijednim stručnim gospodarskim priručnicima, stručnom literaturom, kao i stručnim časopisima. Nažalost, sačuvani fondovi ondašnjih pučkih školskih knjižnica, danas predstavljaju rijetkost. Devastirani su ratovima, elementarnim nepogodama, propali su zbog starosti i neprijemljenih uvjeta čuvanja, a oni malobrojni primjerci koji su opstali, otpisuju se kao zastarjeli i neaktualni.

Koprivnica, kao gradsko središte s jačom gospodarskom podlogom, koja bilježi lagani razvoj krajem 19. i naročito početkom 20. stoljeća, vrlo brzo se uklapa u sve promjene školskog sustava. Prateći zakonske propise i poštujući odredbe i naredbe zakonodavca pučka škola uklapa se u sve tokove modernog i suvremenog školskog sustava u kojemu je školskim knjižnicama, kao mjestima razvoja čitalačke kulture koja pridonose razvoju ukupne ličnosti učenika i budućih potencijalnih graditelja društva i kulture, pripadalo značajno mjesto.

Summary

Public school libraries until the Second World War

Modern school system established on the unique school basis under state supervision, which appears at the end of the 18th century, represents a big turning point in the previous unorganized system and the wide perspective of its progress. With the adoption of public schooling the state takes the responsibility of the opening of schools, their furnishing and supervision, and school attendance becomes compulsory. Implementation of the unique school basis which is assigned to the whole state territory, although not equally throughout all the parts of the state territory, resulted in the appearance of the unique school textbooks which were relevant in the whole Monarchy. As a result, the school publishing appeared, and except for the publication of school books, with time, it initiat-

ed the issuing of new kinds of publications which were necessary for the new forms of educational process. All these processes favored the emersion of school libraries, which gained a legal foundation for their role in a new school system. School libraries, thanks to the created postulates, at the end of the 19th and at the beginning of the 20th century reached an enviable level of organization (student and teacher) and library management, which is manifested through its basic elements of purchasing, processing and loaning the material. Thereby, their role in folk enlightenment should not be forgotten, especially in places where there were no public school libraries. Thanks to that function, funds that are assigned to school libraries, along with the prescribed and recommended literature, are enriched by the valuable professional economic manuals, non-fiction and professional magazines. Unfortunately, surviving funds of the former public school libraries are very rare today. They were devastated by wars, natural disasters or were destroyed with time because of the inappropriate storage conditions. Those few specimens that survived are being written-off as archaic and out of date.

Koprivnica, as an urban center with stronger economic background records a slow development at the end of the 19th and especially at the beginning of the 20th century, quickly adapts to the changes in the school system. Following the legal regulations and respecting the decrees and orders of the legislator, public school fits into all the procedures of modern and contemporary school system, where school libraries played a significant role since they developed the reading culture, which contributes to the development of the whole student personality and the potential future builders of the society and culture.

Literatura

- BATINIĆ, Štefka: *Zbirka školskih izvješća Hrvatskega školskog muzeja*. Zagreb: Hrvatski školski muzej, 2007., 5-9.
- *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 1.
- FILIPAN, Božena: *Prosvjetna politika Hrvatskog kraljevskog vijeća s posebnim osvrtom na osnovno školstvo*. // Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin

1 (urednik Andre Mohorovičić), Varaždin: JAZU: Zavod za znanstveni rad, 1986., 211-247.

- HORVAT, Rudolf: *Povijest slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice*. Koprivnica: Matica hrvatska, 2003.
- KRUŠELJ, Ksenija: *Povijest pučkog školstva u gradu Koprivnici (I.)*. // Podravski zbornik 36/2010, (urednik Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2010., 124-140.
- MUNJIZA, Emerik; KRAGULJ, Snježana: *Utemeljenje i rad školskih knjižnica u Hrvatskoj do kraja 19. stoljeća*. // Život i škola LVI, 23, 2010., 153-168.
- *Pedagoška enciklopedija*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 1895.

Izvori

- *Desetogodišnje izvestje podpune glavne mužke i trivijalne ženske učione u Koprivnici na koncu školske godine 1866/67.*
- *Godišnje izvješće Niže opće pučke, dječjačke, djevojačke, Ženske stručne, Šegrtske i Obospolne niže opće pučke škole u predgrađu Bregi*, Koprivnica, 1912.
- *Godišnje izvješće Obćih pučkih školah slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1875/76.*
- *Godišnje izvješće Obćih pučkih školah slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1876/77.*
- *Godišnje izvješće Obćih pučkih školah slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1878/79.*
- *Godišnje izvješće Obćih pučkih školah slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1882/83.*
- *Godišnje izvješće Više i Niže dječjačke, djevojačke i Šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1901-902.*, Koprivnica, 1902.
- *Godišnje izvješće Više i Niže dječjačke, djevojačke i Šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1902-903.*, Koprivnica, 1903.
- *Gradnja doma podmlatka „Crvenog križa“ u Koprivnici*. // Podravske novine IV, 40 (7. 10. 1933.), 2.
- *Izvjješće o stanju Obćih pučkih i šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem šk. god. 1888-9.*
- *Izvjješće o stanju Obćih pučkih i šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1888/89.*
- *Izvjješće o stanju Obćih pučkih i šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1890/01.*
- *Izvjješće o stanju Obćih pučkih i šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1891/92.*
- *Izvjješće o stanju Općih pučkih i šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1892/93.*
- *Izvjješće o stanju Općih pučkih i šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1894/95.*
- *Izvjješće o stanju Općih pučkih i šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1895/96.*
- *Izvjješće o stanju Općih pučkih i Šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1896/97.*
- *Izvjješće o stanju Općih pučkih i Šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1897/98.*
- *Izvjješće o stanju Općih pučkih i šegrtske škole slob. i kr. grada Koprivnice koncem školske god. 1898-9.*, Koprivnica, 1899.
- *Izvjještaj upravnog odbora županije bjelovarsko-križevačke za god. 1910.*
- KARAKAŠEVIĆ, Emil: *Što treba da čini škola, e da narod svoju knjigu što više zavoli*. // Napredak XXXIV, 16 (1893.), 241-243.
- KÖBLER, Dragutin: *Spomenimo se i budućih nam školskih knjižnica!* // Napredak XVI, 28 (1875.), 445-447.
- Muzej grada Koprivnice, Arhivska zbirka.
- *Požar u zgradi Državne osnovne škole*. // Podravske novine IV, 3 (21. 1. 1933.), 3.
- *Sedamnaesto godišnje izvješće o Glavnoj dečjačkoj i devojačkoj učioni slobodnoga i kralj. grada Koprivnice koncem školske godine 1873/74.*
- *Službeni glasnik Kr. hrv.-slav. zemaljske vlade, Povjereništva za prosvjetu i vjere*, godina 1919.
- *Službeni glasnik Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Odjela za bogoštovje i nastavu*, 1883.
- *Službeni glasnik Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Povjereništva za prosvjetu i vjere*, godina 1920.,
- SUDETA, Mato: *Povijesni podaci o postanku i razviku osnovne škole u Koprivnici*. // Podravske novine II, 20 (16. 5. 1931.), 3-9.
- *Šestnajsto godišnje izvješće o Glavnoj dečjačkoj i devojačkoj učioni slobodnoga i kr. grada Koprivnice koncem školske godine 1872/73.*
- *Šesto godišnje izvestje podpune glavne dečjačke trivijalne devojačke učione u Koprivnici na koncu školske godine 1862/63.*
- *Školski zakon od 31. listopada 1888. s provedbenim naredbama i načelnim rješidbama* (priredio Antun Cuvaj), Zagreb: Nakl. Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, 1910.
- *Zakon ob ustroju pučkih škola i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji od 14. listopada 1874.* // Sbornik zakonah i naredbah valjanah za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, 1875.
- *Zemaljsko vladin list za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju, razdiel drugi. Komad I. Izdan i rasposlan dne 20. travnja 1855.*